

Tentativnost

Pierre Teilhard de Chardin přisuzoval významnou úlohu mnohosti a rozmanitosti směrů tzv. tentativnosti (mluvil o „tâtonnements“), jejichž účinnost je sice silně podmíněna četnými nahodilostmi, ale které i navzdory nízkému číslu statistické pravděpodobnosti představují pomocné prostředky (Teilhard dokonce mluví o základních, „fundamentálních technikách“) pro prosazující se „finalitu“ (Kozák říkal „téličnost“). Podle něho jde o jakousi pozoruhodnou kombinaci slepé fantazie velkých množství s přesnou orientací na sledovaný cíl („o`u se combinent si curieusement la fantaisie aveugle des grands nombres et l'orientation précise d'un but poursuivi“). Tato tentativita není pouhou náhodností, nýbrž náhodností řízenou („Le Tâtonnement, qui n'est pas seulement le Hasard, avec on a voulu le confondre, mais un *Hasard dirigé*“). A proto zde platí: „Tout remplir pour tout essayer. Tout essayer pour tout trouver.“ (Oeuvres, Tome I, p. 116.) – Nabízí se ovšem možnost udělat krok dál: tentativita je nutně aktivitou, a jako taková se uskutečňuje v podobě jednotlivých akcí. Primární zacílenost akcí směrem k něčemu pro subjekt/událost vnějšímu je jistě nápadnější než nějaká zacílenost k „cíli“, ale samu téličnost musíme také podrobit náležitému přezkoumání. Cíl, jehož nebylo dosaženo, přece „ještě není“: jak může být akce zaměřena na něco, co ještě není, tedy co teprve přichází z budoucnosti? To předpokládá jistou specifickou vnímavost vůči tomu, co nejen „může být“ (možnost je vůbec takový divný pa-pojem), nýbrž především co „má být“, co představuje vlastně jakousi výzvu, aby to bylo uskutečněno. Tentativita pak musí být chápána jako výsledný fenomén, založený na vnímavosti vůči tomu, co (právě) „má být“, a na náhodnosti vhodných okolností, které umožňují, aby se bylo uskutečněno příslušnou akcí či souborem aktivit. Tentativita pak musí být chápána jako výsledný fenomén, založený na vnímavosti vůči tomu, co (právě) „má být“, a na náhodnosti vhodných okolností, které umožňují, aby se bylo uskutečněno příslušnou akcí či souborem aktivit.

Šlo by tedy o výsledný fenomén založený na kombinaci či lépe integraci fungování 1) jakýchsi „antén“, odposlouchávajících nepředmětné výzvy „má být“, 2) aktuální, ale i na minulých „zkušenostech“ založené reaktibilitě, vztahující se k předmětnému okolí subjektu/události, a 3) využití předmětných „možností“, tj. „nahodilých“ okolností (nahodilých vzhledem k určité orientaci na „cíl“), které se mohou, ale také nemusí vyskytnout a které samy o sobě buď vůbec k ničemu nesměřují, anebo směřují k něčemu docela jinému a odlišnému. Ontologický status nějakého „cíle“ v aristotelském smyslu nejen není třeba předpokládat, ale dokonce právě naopak je třeba se mu vyhnout, neboť z principiálních důvodů nemůže v sobě předem zahrnovat detaily předmětných okolností (ad 3), které však mají na pozdější skutečný výsledek také vliv. To, co „má být“, nesmíme proto hypostazovat jako nějaký „cíl“, byť nepředmětný, nýbrž jen jako aktuální a tedy situační výzvu, přičemž odpověď na tuto výzvu nemůže být uskutečněna jinak než opět situačně. Odtud také možnost odchylek, které rovněž nemusí být zcela nahodilé, i když mají v nahodilostech jednu ze svých podmínek.

Nedostatkem Teilhardovy koncepce je příliš zjednodušené rozlišování mezi nahodilostmi prostými a nahodilostmi „řízenými“. Zatímco nahodilosti „prostých“ může být jen podle okolností využíváno nebo nevyužito, „nahodilosti řízené“ ve skutečnosti nemohou být „řízené“ žádným nám známým předmětným způsobem, nýbrž musí být založeny na vnímavosti subjektů/událostí (tedy vnitřně integrovaných) vůči nepředmětným výzvám, přičemž nahodilost tohoto druhu „vnímavostí“ nemůže být (zvenčí) „řízena“ vůbec.

(Praha, 041225-1)